

فهرست مطالب

۹.....	مقدمه
۱۷.....	فصل اول؛ ظرفیت‌های قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۱۹.....	قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و رفاه عمومی با تأکید بر صندوق‌های بازنشستگی
۴۵.....	واکاوی نگرش قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به منابع طبیعی و محیط‌زیست
۶۵.....	بنیادهای حق بر اعتراض شهروندان در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۹۱.....	چالش‌های سیاست‌گذاری توسعه‌ی پایدار و ظرفیت سیاست‌های کلی نظام
نقش قوه‌ی قضائیه در بهره‌گیری از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن) در راستای احیای حقوق عامه.....	۱۲۳
۱۵۱.....	کنکاش جهت احراز مسئول اجرای قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

جایگاه حقوقی و حدود صلاحیت قوه قضاییه در رسیدگی به جرایم خرد خانوادگی ۱۷۳

فصل دوم؛ دستاوردهای قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران..... ۱۹۵

سنجش نقش مردم در تدوین، تصویب و بازنگری قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۹۷

جایگاه هیئت عالی حل اختلاف و تنظیم روابط قوای سه‌گانه در دادرسی اساسی ۲۲۳

نیروهای مسلح و صلاحیت مقابله با تروریسم تکفیری منطقه بر اساس قانون اساسی جمهوری اسلامی... ۲۵۱

مالکیت عمومی و خصوصی در پرتو قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۲۷۷

ضمانت‌های اجرایی اخلاق سیاسی کارگزاران در نظام حقوقی ایران ۳۰۱

نظارت بر اعمال شهرداری‌ها ۳۲۵

مطالعه‌ی تطبیقی مفهوم و مبانی امنیت قضایی در قانون اساسی ایران و فرانسه ۳۶۱

اختلاف مبانی و تعارض میان قانون اساسی و قانون مدنی در باب مالکیت خصوصی..... ۳۷۹

فصل سوم؛ چشم اندازهای قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران..... ۴۰۳

قانون اساسی و ضرورت توجیه مفادی تقنین به مثابه‌ی راهکار نفی استبداد پارلمانی و افزایش کیفیت

قانون گذاری ۴۰۵

تأثیر حقوق عرفی و نانوشته در تفسیر قانون اساسی..... ۴۴۵

بایسته‌های الگوی مطلوب نظارت عمومی بر حکومت، مبتنی بر اصل هشتم قانون اساسی.....۳۶۴

الگوی مطلوب مبارزه‌ی عمومی (مردمی) با فساد در نظام جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر ظرفیت
اصل هشتم قانون اساسی.....۴۹۱

پیشگیری غیرکیفری از جرم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران۵۱۳

مقدمه

مقدمه

با تغییر رویکردها و مبانی هستی‌شناسی و انسان‌شناسی در دوره معاصر و توجه ویژه به جایگاه تجربه به‌عنوان منشاء شناخت و ملاک و ضابطه حجیت و اعتبار امور، در الگوهای مرسوم حکمرانی نیز تحولات جدی صورت گرفت و تاکید بر اصولی همانند آزادی، برابری و عقل‌خودبنیاد بشری به‌عنوان مبانی نظام‌های سیاسی مدرن منجر به نفی نقش‌آفرینی دین و شریعت در عرصه اجتماع و محدود نمودن آن به زندگی فردی و شخصی شد. در الگوی جدید حکمرانی، مبتنی بر مبانی و اصول بیان شده وجود قراردادی میان حاکمان و مردم به‌عنوان سند تعیین حدود تکالیف طرفین و نحوه‌ی اعمال حاکمیت با هدف تحدید قلمرو اقتدار حاکمان، تعیین ساختارها و نهادهای اعمال حاکمیت بنا به خواست و اراده‌ی اکثریت و تضمین حقوق و آزادی‌های شهروندان ضروری به نظر می‌رسید. از همین‌رو قانون اساسی به‌عنوان میثاق ملی و برترین هنجار حقوقی در نظام سیاسی که همه‌ی هنجارها مادون آن تعریف می‌شد و ضرورتاً باید با آن انطباق می‌داشت؛ به تصویب و اجرا درآمد تا جایی که مبانی نظری و الگوهای عملی نهضت قانون‌اساسی‌گرایی، به نظریه رایج در دوره معاصر تبدیل شد و ملاک مشروعیت نظامات سیاسی تلقی گردید.

این در حالی بود که خواست و اراده‌ی مردم در شکل‌گیری نظام سیاسی برآمده‌ی از آموزه‌های دین و شریعت منجر به شکل‌گیری انقلاب اسلامی مردم ایران در سال ۱۳۵۷ و در نتیجه‌ی آن استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران گردید. مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در مقام تصریح به این موضوع بنیادین مقرر می‌دارد: «ویشگی بنیادی این انقلاب نسبت به دیگر نهضت‌های ایران در سده اخیر، مکتبی و اسلامی بودن آن است. ملت مسلمان ایران پس از گذر از نهضت ضداستبدادی مشروطه و نهضت ضداستعماری ملی شدن نفت به این تجربه گرانبار دست یافت که علت اساسی و مشخص عدم موفقیت این نهضت‌ها، مکتبی نبودن مبارزات بوده است.»

در همین راستا نظام سیاسی و حقوقی جدید ایجاد نظم نوینی را بر پایه نظریه حکمرانی

اسلامی اقتضا داشت که از طریق تصویب یک قانون اساسی با شاخصه‌هایی همانند طراحی نظام سیاسی بر مدار مبانی اسلامی از جمله، توحید، معاد، نبوت و نقش وحی، امامت و رهبری امت و عدل؛ ساخت الگوی نهادی و ساختاری بر اساس نظریه حکومت اسلامی و تبیین چارچوب حقوق و آزادی‌های عمومی در پرتو آموزه‌های شرع محقق می‌گردید. تهیه و تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران توسط خبرگان منتخب ملت که اکثریت آن‌ها از فقها و مجتهدین علوم اسلامی بودند و تایید امام خمینی (ره) بر آن و رای مثبت اکثریت ۹۸٫۲٪ کلیه کسانی که حق رأی داشتند به این قانون؛ در راستای تحقق این هدف بنیادین صورت پذیرفت.

با توجه به تغییر صورت گرفته در رویکردها و مبانی مرسوم تدوین و تصویب قوانین اساسی با تحقق انقلاب اسلامی، می‌توان مهم‌ترین و برجسته‌ترین ویژگی‌های قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را که فصل‌میزه آن از سایر قوانین نیز محسوب می‌گردد در موارد زیر برشمرد:

اساسی‌سازی نقش فعال دین در عرصه حکمرانی

۱. اساسی‌سازی مبانی اعتقادی و تبدیل آن به هنجارهای حقوقی

۲. اابتنای بر نظریه امامت و امت و در نظر گرفتن نقش فعال و واقعی برای مردم در عرصه‌های

گوناگون زندگی

۳. تصریح و تضمین حقوق و آزادی‌های عمومی در چارچوب آموزه‌های شریعت

۴. نهادسازی بر محور بایسته‌های حاکمیت شریعت و ایجاد ساختارهای متناسب همانند

جایگاه ولی‌فقیه و شورای نگهبان

۵. آرمان‌گرایی در حوزه سیاست خارجی و تعاملات بین‌المللی در عین توجه به واقعیات

حقوق بین‌الملل

۶. توجه به حقوق اقلیت‌های دینی در عین رسمیت بخشی به مذهب شیعه اثنی‌عشری

این در حالی است که به نظر می‌رسد با وجود گذشت بیش از چهل سال از تصویب قانون

اساسی بازخوانی و مطالعه‌ی دقیق دستاوردهای قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران،

* چهل سال قانون اساسی *

ظرفیت‌های فراوان قانون اساسی که همچنان مغفول مانده و چشم‌انداز آینده قانون اساسی در نظام جمهوری اسلامی ایران ضروری به نظر می‌رسد.

در همین راستا پژوهشکده شورای نگهبان با اهداف:

۱. ترویج و تقویت نظریه‌پردازی در خصوص قانون اساسی

۲. زمینه‌سازی برای طرح نظریات اندیشمندان و متفکران در حوزه قانون اساسی

۳. ارائه راهبردهای کلان در خصوص اجرایی شدن همه ظرفیت‌های قانون اساسی

۴. تبیین جایگاه قانون اساسی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران

۵. آسیب‌شناسی و بررسی چالش‌های قانون اساسی در طول چهار دهه گذشته

۶. بررسی ظرفیت‌های مغفول قانون اساسی

همایش ۴۰ سال قانون اساسی، ظرفیت‌ها، دستاوردها و چشم‌اندازها را با همکاری و مشارکت دستگاه‌های حاکمیتی از جمله معاونت حقوقی ریاست جمهوری، معاونت حقوقی قوه قضاییه، معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی و دیوان عدالت اداری و مراکز دانشگاهی و پژوهشی برجسته کشور از جمله موسسه مطالعات حقوق عمومی دانشگاه تهران، دانشگاه شهید بهشتی، پژوهشگاه قوه قضاییه، جامعه‌المصطفی‌العالمیه، دانشگاه شهید مطهری، دانشگاه علوم قضایی، دانشگاه شاهد، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشگاه امام صادق، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی و دانشگاه الزهرا را طراحی نمود و با محوریت موضوعات مرتبط با ظرفیت‌ها، دستاوردها و چشم‌اندازهای قانون اساسی از جمله مبانی قانون اساسی، حق حاکمیت، حقوق ملت، نظام مالی و اقتصادی، اصول حاکم بر سیاست خارجی، جایگاه حقوقی و حدود صلاحیت‌های ولی فقیه، جایگاه حقوقی و حدود صلاحیت‌های قوه مقننه، جایگاه حقوقی و حدود صلاحیت‌های قوه مجریه، جایگاه حقوقی و حدود صلاحیت‌های قوه قضائیه، جایگاه حقوقی و حدود صلاحیت‌های شورای نگهبان، جایگاه حقوقی و حدود صلاحیت‌های شوراها، جایگاه حقوقی و حدود صلاحیت‌های مجمع تشخیص مصلحت نظام و سایر موضوعات مهم و اساسی قانون

اساسی فراخوان مقالات همایش اعلام گردید.

در همین راستا پس از ارزیابی ۲۱۰ چکیده واصله به دبیرخانه همایش، موضوعات پیشنهادی ۱۶۰ مقاله تایید و قریب به ۹۰ مقاله نهایی به دبیرخانه ارسال گردید. در نهایت و پس از انجام فرآیند داوری مقالات به وسیله‌ی داوران تخصصی در هر موضوعی ۱۳ مقاله به شرح ذیل در قالب مقالات علمی پژوهشی در فصلنامه دانش حقوق عمومی به چاپ رسید.

ردیف	عنوان مقاله	نویسندگان	اطلاعات چاپ مقاله
۱	تأملی بر چالش‌های نظام امت امامت در تلاقی با اقتضانات دولت مدرن در نظم حقوق اساسی جمهوری اسلامی	روح‌الله مکارم حامد نیکونهاد	شماره ۲۸ (تابستان ۹۹) صفحات ۷۱-۹۲
۲	بایسته اصیل ساختاری در حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران	محمد برومند محمد جواد ارسطا	شماره ۲۵ (پاییز ۱۳۹۸) صفحات ۱-۲۲
۳	بررسی جایگاه «مقبولیت عامه» مطروحه در اصل یکصد و هفتم قانون اساسی	فاطمه نظری هدی غفاری	شماره ۳۶ (تابستان ۱۴۰۱) صفحات
۴	جایگاه «تبلیغ دینی» در قانون اساسی	محمد حسینی حسین رهنمایی	شماره ۲۸ (تابستان ۹۹) صفحات ۱-۱۸
۵	جایگاه قاعده «نبذ» در فقه روابط بین‌الملل و سیاست خارجی حکومت اسلامی	ولی‌الله حیدرنژاد حسینعلی سعدی	شماره ۲۸ (تابستان ۹۹) صفحات ۱۱۵-۱۳۶
۶	چالش‌ها و حدود اختیارات مجلس شورای اسلامی از منظر تئوری سیستم‌ها	پگاه نوشیروان بابلی سارا محمدی الهام یعقوبی حسین اصلی‌پور	شماره ۲۴ (تابستان ۹۸) صفحات ۴۱-۶۴

* چهل سال قانون اساسی *

شماره ۲۴ (تابستان ۹۸) صفحات ۱۳۲-۱۰۹	زهرا زندیه حامد نیکونهاد	حکومت موازین اسلامی بر اطلاق و عموم اصول قانون اساسی در رویه فقهای شورای نگهبان؛ نگاهی رویه‌ای به آثار نظارت شرعی بر اصول قانون اساسی	۷
شماره ۳۱ (بهار ۱۴۰۰) صفحات ۴۲-۱۹	سجاد قلیچ‌پور هادی طحان‌نظیف	آسیب‌شناسی تعیین شرایط داوطلبان نمایندگی مجلس در پرتو قانون اساسی و سیاست‌های کلی انتخابات	۸
شماره ۳۱ (بهار ۱۴۰۰) صفحات ۱۸-۱	حسین آئینه‌نگینی	نسبت صلاحیت‌های اداری و مالی رئیس قوه قضائیه با رئیس جمهور	۹
شماره ۲۴ (تابستان ۹۸) صفحات ۱۰۸-۸۷	احمد جهانی‌نسب کمال پولادی	نقش نهاد رهبری در فرایند‌گذار به دموکراسی در ساختار قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (با تأکید بر فصل پنجم)	۱۰
شماره ۲۵ (تابستان ۹۸) صفحات ۶۸-۴۵	کمال کدخدامرادی محمد بهادری جهرمی	نقش و اثر امام خمینی (ره) در تکوین و تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	۱۱
شماره ۳۷ (پاییز ۱۴۰۱) صفحات	محمدامین ابریشمی‌راد	اصول حاکم بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از منظر قانون اساسی	۱۲
شماره ۳۶ (تابستان ۱۴۰۱) صفحات	محمدرضا اصغری شورشستانی	جایگاه و نقش مبانی نظام حقوقی در تفسیر اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران	۱۳

علاوه بر این مقالات ۲۰ عنوان مقاله نیز در قالب مقالات علمی‌ترویجی مورد تأیید قرار گرفت که در مجموعه حاضر متناسب با عنوان همایش در سه فصل ظرفیت‌های قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دستاوردهای قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و چشم اندازهای قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به چاپ رسیده است.

ذکر این نکته ضروری است که مقالات این مجموعه لزوماً بیان‌کننده دیدگاه‌های شورای

نگهبان و پژوهشکده شورای نگهبان نیست و یافته‌های علمی نویسندگان آن می‌باشد که پس از فرآیند داوری جهت چاپ در مجموعه مقالات همایش مورد پذیرش قرار گرفته است. در پایان جا دارد از همه‌ی کسانی که در فرآیند برگزاری همایش مذکور در قالب‌های گوناگون با پژوهشکده شورای نگهبان همکاری نموده‌اند صمیمانه تشکر نماییم.

اعضای شورای سیاست‌گذاری همایش: دکتر سیامک ره پیک (عضو حقوقدان شورای نگهبان و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم قضائی و دبیر همایش چهل سال قانون اساسی)، آیت الله عباس کعبی (عضو هیئت رئیسه مجلس خبرگان رهبری و عضو هیئت علمی موسسه امام خمینی (ره))، دکتر عباسعلی کدخدائی (عضو حقوقدان شورای نگهبان و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، دکتر حسین میرمحمدصادقی (معاون قوانین مجلس شورای اسلامی و عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر محمدحسین صادقی مقدم (عضو حقوقدان شورای نگهبان و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، دکتر سعید فضل الله موسوی (عضو حقوقدان شورای نگهبان و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، حجت الاسلام دکتر محمد مصدق (معاون حقوقی قوه قضائیه)، دکتر لعیا جنیدی (معاون حقوقی رئیس جمهور و عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

اعضای کمیته علمی همایش: دکتر ابوالفضل درویشوند (دبیر کمیته علمی همایش، عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس)، دکتر الهه مرندی (عضو هیئت علمی دانشگاه الزهرا)، دکتر محمد جواد ارسطا (عضو هیئت علمی پردیس فارابی دانشگاه تهران)، دکتر فیروز اصلانی (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران) دکتر الهام امین زاده (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، دکتر باقر انصاری (عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر علی بهادری جهرمی (عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس)، دکتر محمد بهادری جهرمی (عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس)، دکتر خیر الله پروین (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، دکتر عبدالعلی توجهی (عضو هیئت علمی دانشگاه شاهد)، دکتر محمد جلالی (عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر حسین جوان آراسته (عضو هیئت علمی پژوهشگاه

* چهل سال قانون اساسی *

حوزه ودانشگاه)، دکتر توکل حبیب زاده (عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع))، دکتر سیداحمد حبیب نژاد (عضو هیئت علمی پردیس فارابی دانشگاه تهران)، دکتر محمود حکمت نیا (عضو هیئت پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی)، دکتر سید محمدهادی راجی (عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع))، دکتر قدرت الله رحمانی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر ولی رستمی (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، دکتر محمدجواد رضائی زاده (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، دکتر الهام شریعتی (عضو هیئت علمی دانشگاه الزهرا) دکتر هادی طحان نظیف (حقوقدان شورای نگهبان و عضو هیئت علمی دانشگاه امام صادق (ع))، دکتر اکبر طلابکی طرقي (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، دکتر بیژن عباسی (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)، دکتر سیدحجت الله علم الهدی (رئیس پژوهشگاه قوه قضائیه) دکتر هدی غفاری (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر علی محمد فلاح زاده (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر فرید محسنی (عضو هیئت علمی دانشگاه علوم قضائی)، دکتر مرتضی نجابت خواه (عضو هیئت علمی دانشگاه مازندران)، دکتر حامد نیکونهاد (عضو هیئت علمی دانشگاه قم) و دکتر محمدرضا ویژه (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)

اعضای کمیته اجرایی همایش: دکتر محمد بهادری جهرمی، دکتر علی فتاحی زفرقندی، آقای محسن ابوالحسنی، آقای محمدعلی محسنی، آقای طه یوسفی و آقای سید مهدی جوادی

پژوهشکده شورای نگهبان

زمستان ۱۴۰۰